

OM RASISTEN I OSS ALLA

Lars Hertzberg

Jan Otto Andersson hade invändningar mot min kolumn om rasismen i ÅU 18.12. De ger mig en välkommen anledning att återkomma till frågan. Problematiken är oerhört komplicerad och jag försökte kanske täcka den alltför kortfattat.

En filosofisk kolumn har, enligt min uppfattning, ett slags kolumbi-ägg-funktion. Man försöker föra fram en tankegång som förefaller läsarna omöjlig när de börjar läsa, och som förhoppningsvis ter sig självklar när de har läst färdigt. Om man framför tankar som verkar självklara från början, så slösar man med läsarnas tid. Om tankarna å andra sidan fortfarande verkar omöjliga när läsaren kommer till slutet, så har kolumnen misslyckats. Detta var kanske fallet med min kolumn 11.12.

Låt mig göra några förtydliganden. Först, det som gäller kulturdrag. Det är en allmän uppfattning hos oss att zigenare, eller romer som de hellre kallar sig, betar sig oärligt oftare än medlemmar av majoritetsbefolkningen. Många (också jag själv) har erfarenheter som kan anses stöda den här uppfattningen. Ett oskyldigt exempel: en romkvinna på torget i Nyslott sålde lösnummer av tidningen _Romani bodos_. Jag köpte tidningen, och märkte senare att någon hade ändrat tidningens pris med radervätska. Kvinnan fick ett par mark mera för tidningen än den officiellt var prissatt till, och stoppade antagligen pengarna i sin egen ficka.

Min fråga gäller vad jag kan göra av erfarenheter som den här. Jag kan t.ex. försöka förstå dem på det här sättet: romerna känner inte solidaritet med majoritetsbefolkningen. De betraktar sig som en utsatt och föraktad grupp, och därför tycker de att det är legitimt att lura medlemmar av majoritetsbefolkningen på pengar när de får en chans. Jag vet inte om det här är en riktig förklaring. Jag menar inte heller att den gör oärligheten acceptabel. Den är _ett_ försök att beskriva den här företeelsen på ett begripligt sätt.

Man kanske kan försöka beskriva den på andra sätt, eller låta bli att försöka beskriva den över huvud taget. Vad man däremot inte meningsfullt kan göra är att beskriva företeelsen så här: 'alla romer, eller en stor del av romerna, är ohederliga, och den egenskap jag åsyftar är samma egenskap jag tillskriver en medlem av majoritetskulturen om jag säger att han är ohederlig.' När jag säger att en medlem av vår egen kultur är ohederlig, så säger jag något om hans sätt att förhålla sig till de konventioner som i vår kultur ger ett innehåll åt begrepp som egendom, löfte, avtal osv. I andra kulturer har de här begreppen kanske delvis andra innehåll, och synen på vad

som är hederligt eller ohederligt blir därigenom delvis en annan (givetvis finns det variationer också i vår syn på de här begreppen). Om någon säger att romer i allmänhet är ohederliga, så säger han i första hand något om deras sätt att förhålla sig till det som hos oss uppfattas som hederligt. Däremot blir det problematiskt om han försöker säga, att romer i allmänhet är ohederliga i relation till konventionerna i sin egen kultur. Det är nästan som att säga, att romerna accepterar handlingsmönster som inte accepteras bland romer, vilket är självmotsägande.

*

Det här har att göra med att begrepp som hederlighet och egendom är knutna till konventioner. Låt oss därför ta ett annorlunda exempel. Djurs lidanden är inte en fråga om konventioner. Vi vill kanske beskriva spanjorer som grymma eftersom de tycker om tjurfäktningar. Men i så fall måste vi finna oss i att någon kallar oss nordbor grymma, eftersom vi kokar kräftor levande, finner nöje i att jaga älg och utan att blinka förskönar oss med kosmetika som utprovats på djur. (Jag vet för litet om pälsfarmer för att ha en åsikt om dem.) Vi deltar inte alla själva i de här verksamheterna, men vi är i kontakt med många som gör det och de flesta av oss finner ingenting märkvärdigt i det. Att påtala det vi uppfattar som grymhet i andra kulturer och samtidigt förneka att drag i vår egen kultur kan uppfattas som grymma är en form av rasism eller etnocentrism.

*

Andersson skriver: 'Det kan vara så att zigenare i genomsnitt är opålitligare som anställda, att spanjorer i gemen är grymmare mot djur och att svarta oftare snattar i de berörda amerikanska butikerna. Detta är information som kan vara viktig för den som anställer, jobbar med djurskydd eller är butiksvakt.'

'Information' låter neutralt: information är bra att ha och det skulle vara dumt att inte använda sig av den. Men vad jag ville uttrycka i min kolumn var att våra slutledningsmönster inte alltid är moraliskt neutrala. Om jag är beredd att bedöma en människas tillförlitlighet t.ex. på basen av hennes fysiska likhet med andra personer som visat sig vara oärliga, så har jag (medvetet eller oreflekterat) godtagit ett sätt att förhålla mig till mänskliga rasegenskaper.

Låt oss svänga på kakan. Anta att jag i ett annat land blir förvägrad en anställning därför att arbetsgivaren anser att det är sannolikt att jag, i egenskap av finländare, kommer att förhålla mig misstroget mot folk av andra nationaliteter. I så fall kommer jag troligen att känna mig orättvist

behandlad. Det kan vara svårt för mig att tycka att det arbetsgivaren i varje fall gjorde klokt i att göra bruk av tillgänglig information om finländare. Jag skulle troligen önska att den som fattade beslutet hade bemödat sig om att ta reda på hurudan jag själv är. Man kunde säga att det inte är rätt att bedöma människor på samma sätt som man bedömer spik — en människa har ett berättigat anspråk på att bedömas som en individ så långt det bara är möjligt.

*

Andersson: 'När Hertzberg skriver, att det enda alla "negrer" har gemensamt är att de är föremål för samma typ av fördomar, så uttrycker han faktiskt en osanning. Han vill — i antirasismens namn — inte se vad varje barn omedelbart ser.'

Ett problem med rasbegreppet är att det är förbundet med en föreställning om raser som slutna mängder. Vi tänker oss att det är ett naturgivet faktum t.ex. att en viss individ är svart. Men de genetiska skillnaderna mellan olika afrikanska raser lär vara minst lika stora som skillnaderna mellan afrikaner och européer. Om vi drar slutsatser om zuluer på basen av vår erfarenhet med somalier, så leds vi vilse av de likheter som råkar falla oss i ögonen.

En mycket stor del av den befolkning som i USA betecknas som svart eller afro-amerikansk har ett starkt europeiskt påbrå. Men en person kallas svart så länge hon har synliga afrikanska drag. Det finns inga biologiska skäl att klassificera henne som svart snarare än som 'kaukasier'. Detta visar också hur konventionell rasindelningen är.

Det kan ha ett visst kuriositetsintresse att våra söner som små i USA inte spontant reagerade på att endel människor var svarta och andra vita. Men det har ju i och för sig inget bevisvärde (kanske var det en lucka i deras uppfostran). Relevantare i sammanhanget är att den ena av dem, när han första gången såg en häst, 'omedelbart såg' att det var en hund. Vad barnet 'omedelbart ser' kan inte tas till intäkt för verklighetens objektiva beskaffenhet. Vad vi anser att barnet ser eller inte ser bestäms i sista hand av vår egen begreppsram.

Jag instämmer i rubrikens tanke (vet inte om den är satt av Andersson eller av redaktionen) att det skulle vara farligt — eller kanske snarare meningslöst — att deklarerat att vi alla är rasister. Vad jag ville säga är att det däremot kan vara riskabelt att förneka, att grogrunden till rasistiska synsätt finns hos oss alla, och att vi själva ofta är blinda för att den finns där. Och att god vilja inte är ett hundra procentigt skydd mot blindhet.